

Marcin Smolnicki
(Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu)
smolnicki@windowslive.com

Uzarzewo we wspomnieniach Stefana Stablewskiego

Edycja źródła

Stablewski Stefan, *Wspomnienia osobiste osnute na tle 25 siedzib ziemiańskich w Wielkopolsce*, 1969

k. III, 112, 30×21 cm

Biblioteka Kórnicka PAN – sygn. BK 12902, Mf 6814

Wstęp i komentarze edytorskie Marcin Smolnicki

Wstęp

Przedmiotem edycji jest fragment maszynopisu na prawach rękopisu, znajdujący się w drugiej części pamiętnika Stefana Stablewskiego pt. *Wspomnienia osobiste osnute na tle 25 siedzib ziemiańskich w Wielkopolsce* na stronach 62-66, dotyczący wsi Uzarzewo. Pamiętnik pisany był w kwietniu 1969 roku w Kaliszu i Krakowie, a ostatecznie zredagowany 31 grudnia tego samego roku. Autor na karcie tytułowej zaznacza, że maszynopis nie jest przeznaczony do druku, a spisany został dla dzieci i wnuków.

Adresatem omawianego egzemplarza pamiętnika była Maryla z Kłosow Garzdelska, której Stablewski własnoręcznie wpisał dedykację na pierwszej stronie maszynopisu. Dowiadujemy się z niej, że adresatka, wiecznie utrzymująca przyjaźń rodziców, była ongiś współparafianką Komandorii św. Jana, a w chwili podarowania dzieła, tj. 30 stycznia 1970 r., wyrozumiała czytelniczką.

Wyżej wymienione źródło przechowywane jest obecnie w założonej przez Tytusa Działyńskiego Bibliotece Kórnickiej i nosi sygnaturę BK 12902. Instytucja ta posiada również wersję w postaci mikrofilmu o sygn. Mf 6814. Przeprowadzenie edycji i wykonanie słownika postaci umożliwiły mi kompleksowe słowniki, w głównej mierze *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich* oraz *Polski Słownik Biograficzny*, a także szczegółowa literatura przedmiotu, którą przedstawiam w postaci krótkiej kryptobio-

grafii pod koniec niniejszego opracowania. Nie obyło się również bez korzystania bezpośrednio ze źródeł historycznych. Za takie bowiem uznać trzeba księgę zmarłych parafii Uzarzewo *Liber Mortuorum 1892-1948*, która jeszcze nie została przekazana do archiwum definitywnego, a tymczasowo przechowywana jest w Biskupicach przez proboszcza, będącego jednocześnie administratorem parafii uzarzewskiej.

Jak już wspomniałem, fragment dotyczący Uzarzewa pochodzi z części drugiej pamiętnika. Część tę autor zatytułował w następujący sposób: *Wielkopolskie siedziby ziemiańskie w liczbie jedenastu nie objętych książką Dr Zofii Ostrowskiej-Kębtłowskiej /z fotografiami/*. Pierwsza zaś część *Wspomnień osobistych...* Stablewskiego, pisana niejako na marginesie *Architektury pałacowej drugiej połowy XVIII wieku w Wielkopolsce* wyżej wymienionej autorki, była już przedmiotem publikacji. Stało się to w 2004 r. za sprawą Andrzeja Kwileckiego, który zebrał i opracował źródła stanowiące, jak sam pisał, świadectwo epoki. Stefan Stablewski swój pamiętnik zapisał na 112 stronach. Poza tym, że autor dokonał podziału na dwie części, każdą z nich opatrzył oddzielnym wstępem, a także posłowiem (do części pierwszej oraz do całości wspomnień). Ponadto w omawianym dziele znajduje się *Alfabetyczny spis rodzin lub osób związanych z opisanymi 25 siedzibami* oraz tzw. spis rzeczy. Ciekawym elementem jest również wykaz kolejnych dwudziestu pięciu siedzib, w których autor był, ale opisu nie dokonał, pozostawiając go, jak sam pisze, w projekcie. Lista ta umieszczona została na 111 stronie dzieła i obejmuje takie pozycje, jak: Bagdad i Glesno, Chobienice, Czacz, Gębice, Iwno, Jankowo, Jarocin, Karmin, Kiączyn, Konarzewo, Kopszewo, Kościelec, Kwilcz, Niegolewo, Oporowo, Piotrowo, Posadowo, Potulice, Pożarowo, Samostrzel, Słomowo, Słopaniowo, Szoldry, Zimnowoda, Żydowo (nazwy miejscowości pozostawiłem w oryginalnym zapisie).

Wspomnienia osobiste osnute na tle 25 siedzib ziemiańskich w Wielkopolsce opierają się w głównej mierze na anegdotach, przez co nabierają charakteru osobistego. Poszczególne rozdziały, opisujące kolejne dwory i pałace, wzbogacone są o ilustracje i krótkie informacje natury architektonicznej. Tego typu wiadomości dostarczył autorowi Piotr Chłapowski – słuchacz Wydziału Architektury Politechniki Krakowskiej. Jego spisane uwagi Stablewski opatrzył inicjałami P.Ch. Przygotowując edycję niniejszego źródła, pozostawiłem język autora niezmienionym, uważając, że okres 45 lat, jaki upłynął od powstania pamiętnika, nie przekształcił polszczyzny w sposób, który mógłby być powodem niezrozumienia treści. Podziału na strony, z przyczyn technicznych, nie odwzorowałem. Pozostawiłem jednak zapis graficzny, wskazujący numer danej strony i linię podziału. Podobnie niezmieniony został podział na wersy. Wszelkie ingerencje w tekst, jak drobne wciągnięcia liter, zaznaczyłem w przypisach. Ewentualne błędy ortograficzne, stylistyczne i interpunkcyjne pozostawiłem w zasadzie bez zmian, choć znormalizowałem stawianie znaków interpunkcyjnych. Autor *Wspomnień osobistych...* dość często używał

spacji przed postawieniem przecinka. Zrezygnowałem z tego zabiegu. Ze względu na dzisiejsze standardy wydawnicze zmienione zostały cudzysłowy proste na drukarskie – apostrofowe. Z uwagi na mnogość przypisów tekstowych oraz rzeczowych z opracowania wyłączone zostały przypisy bibliograficzne, a informacje na temat miejscowości, postaci czy wydarzeń prezentuję po zapoznaniu się z wymienioną w pracy literaturą. Aby ograniczyć przypisy rzeczowe, zrezygnowałem także z umieszczania u dołu strony notki biograficznej postaci występujących w treści źródła. W związku z tym sporządziłem słownik postaci, który umieszczony został po tekście pamiętnika. Przy nazwiskach osób tam występujących, w tekście postawiłem znak „+”. W jednym przypadku pojawia się przypis wprowadzony przez autora tekstu źródłowego, zaznaczony on został, zamiast tradycyjnej cyfry arabskiej, znakiem „•”. Miejsce, w którym znajdowała się ilustracja dworu w Uzarszewie, zostało zasygnalizowane poprzez słowo w nawiasie ostrokątnym <ilustracja>.

Do niniejszej edycji wybrałem fragment dotyczący Uzarszewa. O tamtejszym dworze wspominali już w swoich pracach tacy autorzy, jak: Leon Durczykiewicz, Jan Skuratowicz czy Marcin i Piotr Libiccy. Zanim jednak zaproszę Czytelnika do lektury pamiętnika, sugeruję zapoznać się z krótkim biogramem jego autora. Jak się zapewne domyślamy, jego osobiste doświadczenia miały niebagatelny wpływ na charakter uzarszewskich wspomnień.

Autor pamiętnika – Stefan Florian Stablewski – urodził się 9 listopada 1895 r. w Ceradzu. Był synem Karola Antoniego, szambelana papieskiego, oraz Anny de Mylo. Historia rodziny jego matki, rodów de Mylo oraz Enochów, odegrała w życiu autora rolę sentymentalną, a pamiętki Anny stanowiły ważną część jego archiwum domowego. Stefan miał trzy siostry: Marię Jadwigę, Annę i Konstancję. Wczesne lata dziecięce spędził on w rodzinnym majątku w Ceradzu, później, po jego wydzierżawieniu, rodzina Stablewskich zamieszkała w Zakopanem, a od 1904 r. w podpoznańskim Antoninku. Młody Stefan uczył się w domu, następnie w Miejskiej Szkole Realnej im. Gotthilfa Bergera przy ul. Strzeleckiej 3 w Poznaniu, po czym wyjechał do Szwajcarii, aby w latach 1908–1911 pobierać nauki we Fryburgu. Wrócił na dwa lata do Poznania, natomiast maturę zdał w Krakowie.

Kariere wojskową Stablewski zaczął 16 sierpnia 1915 r., kiedy zgłosił się na ochotnika do armii niemieckiej. Dzięki temu zabiegowi miał możliwość wyboru pułku. Służbę rozpoczął od formacji artylerii konnej w Poznaniu, następnie pracował w powiecie grójeckim jako asystent rolniczy, a w 1917 r. wrócił do służby wojskowej, w której trafił do 10. Pułku Ułanów ks. Wirtemberskiego. Ukończył kurs oficerski. Służył na froncie zachodnim oraz w Estonii. Pod koniec 1918 r. wrócił do Poznania.

Jeśli zaś chodzi o Wojsko Polskie, to już w styczniu 1919 r. brał udział w powstaniu wielkopolskim. Był tam dowódcą kompanii gołanieckiej. Uchwałą Rady Państwa z roku 1974 został odznaczony Wielkopolskim Krzyżem

Powstańczym. Walczył również w wojnie polsko-bolszewickiej, w czasie której otrzymał Krzyż *Virtuti Militari* V klasy oraz Krzyż Walecznych. Po zakończeniu wojny pełnił funkcję adiutanta dowódcy okręgu generalnego w Poznaniu, gen. Kazimierza Raszewskiego. W latach 1925–1928 studiował w Wyższej Szkole Wojskowej. W stan spoczynku przeszedł w roku 1932. Miał wówczas stopień rotmistrza dyplomowanego. Po tym, jak osiadł w Antoninku, zdecydował się odbyć praktykę rolniczą. Jeździł na wystawy rolnicze do Berlina, był członkiem Wielkopolskiego Związku Ziemian. Starał się często podróżować. W objazdach po Wielkopolsce towarzyszył chociażby Józefowi Piłsudskiemu w latach 20., a w następnej dekadzie Stanisławowi Catowi-Mackiewiczowi.

Druga wojna światowa przyniosła kolejne powołanie do służby wojskowej. Początkowo zmobilizowany do Sztabu Armii Łódź, następnie służył w Oddziale IV Sztabu Armii Warszawa. Za udział w kampanii wrześniowej odznaczony został po raz drugi Krzyżem Walecznych. Potem, aż do 1945 roku, przebywał w niemieckim obozie jenieckim, o czym wspomina w swoim pamiętniku. Poza wymienionymi odznaczeniami posiadał również Krzyż Kawalerski Orderu Polonia Restituta oraz niemiecki Krzyż Żelazny II klasy.

Po wojnie pracował w krakowskiej hurtowni aptecznej, a po 1950 r. został zatrudniony w Państwowym Zakładzie Ubezpieczeń Społecznych. Na emeryturze starał się utrzymywać liczne kontakty, prowadząc choćby *sui generis* salon, w którym w każdy czwartek przyjmował gości z kraju i zagranicy.

Wspomnienia osobiste... zebrane w 1969 r. nie były debiutem pisarskim Stefana Stablewskiego. Miał on bowiem bogatą przeszłość literacką, łącznie z doświadczeniem w zakresie literatury wspomnieniowej. W latach 30. pomagał Bogdanowi Hutten-Czapskiemu w redagowaniu pamiętników *Sześćdziesiąt lat życia politycznego i towarzyskiego*. Następnie, jeszcze przed II wojną światową, wraz ze Stanisławem Rostworowskim pisał na temat rolnictwa, wydając dwie książki: *Rolnictwo i wojna* oraz *Strategia rolnicza. Studia nad pogotowiem rolnictwa do wojny*. Samodzielnie publikował broszury z zakresu rolnictwa, jak choćby *Z polskich zagadnień agrarnych*, czy też referaty o tematyce politycznej, których przykładem może być *O twórczej myśli zachowawczej w Polsce*. Pisał również w czasopismach. Pracował m.in. dla krakowskiego „Czasu”, „Dziennika Poznańskiego” oraz kwartalnika „Wielkopolska w Pracy Zbrojnej i Obywatelskiej”.

Zmarł 28 listopada 1985 r. w Warszawie. Pochowany został na Powązkach. Obecnie spoczywa w kościelnej krypcie rodziny Stablewskich w Ceradzu.

We wstępie do części drugiej swoich wspomnień Stablewski uzasadnia ich spisanie tym, że „gdyby 150 lat temu dajmy na to pradziad nasz Kajetan Stablewski z Zalesia był opisał domy, [...] dzisiaj nie pogardzilibyśmy taką lekturą”. I my, żyjący w XXI w. pasjonaci historii regionalnej, również nie gardzimy tego typu piśmiennictwem. Zobaczmy zatem, jakie wspomnienia pozostawiła po sobie ta ciekawa postać.

Tekst źródła

a- 62 -a

^bU s a r z e w o^{b1}

<ilustracja>

Dwór² od strony zajazdu,
 położony na wzgórzu, z widokiem na jezioro³.
 U stóp wzgórza kościół parafialny⁴, w jego
 podziemiach grobowiec⁵.
 Ogólna dyspozycja brył dość chaotyczna. Mimo pewnego
 podobieństwa nie udało się wydobyć takiego wdzięku,
 jak n.p. w Kobylepolu⁶. Detal również nie przyczynia
 się do wrażenia harmonii, choć dziurawe murki atty-
 kowe⁷ są zupełnie przyjemne /P.Ch./.

^{a-a} Oryginalna numeracja stron. Zapisana z większym wcięciem, lecz nie jako tekst wyśrodkowany.

^{b-b} Słowo podkreślone linią przerywaną, zapisane z większym wcięciem.

¹ Uzarszewo (daw. Usarzewo, Urzazewo) – wieś w powiecie średzkim (dziś w powiecie poznańskim), w dekanacie kostrzyńskim (dziś w dekanacie swarzędzkim) położona ok. sześciu km na pñ.-wsch. od Swarzędza na prawym brzegu Cybiny, nad Jeziorem Uzarszewskim. Wieś notowana od XIV w., w XVI w. własność Iwańskich, następnie Mielżyńskich, Napruszewskich, Działyńskich, Kurcewskich, Lipskich, a od połowy XIX w. do II wojny światowej majątek rodziny Żychlińskich.

² Pałac eklektyczny, zbudowany w latach 1860-1865 dla Józefa Żychlińskiego, prawdopodobnie według projektu z pracowni Hebanowskiego, rozbudowany w końcu XIX i na początku XX w. Budynek piętrowy na planie prostokąta, nakryty płaskim dachem. Na osi szeroki ryzalit, do południowego narożnika przylega trzykondygnacyjna wieża. Elewacje posiadają charakter neorenesansowy.

³ Jezioro Uzarszewskie – naturalne jezioro w okolicach Uzarszewa, leżące na terenie Równiny Wrzesińskiej. Powierzchnia zwierciadła wody, według różnych źródeł, wynosi od 8,5 do jedenastu ha.

⁴ Kościół pw. św. Michała Archanioła, odnowiony i ozdobiony wieżą drewnianą w 1869 r. W 1900 r. dobudowano murowaną kaplicę i zakrytą, których fundatorem była rodzina Żychlińskich.

⁵ Pod posiadzką kościoła krypta grobowa z połowy XVIII w. oraz w dobudowanej w 1900 r. neobarokowej kaplicy krypta grobowa Żychlińskich, ówczesnych właścicieli wsi.

⁶ Kobylepole – niegdyś wieś w powiecie poznańskim; w 1562 r. wieś przeszła na własność Mycielskich i stanowiła część ich majątków do roku 1945. Na terenie przyległym do wsi funkcjonował zbudowany z inicjatywy Władysława hrabiego Mycielskiego browar, produkujący piwo tzw. kobylepolskie. W granice Poznania zostało włączone w 1950 r.

⁷ Attyka – niska ścianka ponad gzymsem koronującym budynek, rozwiązywana jako balustrada bądź zasłona poddasza; do drugiego rodzaju należy tzw. attyka polska, składająca się z rozczłonkowanej wnękami ścianki (fryz) oraz dekoracyjnego zwieńczenia (grzebień) z ozdobnego blankowania, wolut, obelisków, posągów itd.

c- 63 -c

^dU s a r z e w o^d

Jak już wspomniałem, Usarzewo stało się naszym sąsiedztwem po przeniesieniu się Rodziców⁸ w r.1904 z Ceradza⁹ do Antoninka^{10,11}. Przedzieleni byliśmy odległością około jednej mili¹² i można tam było jechać bądź to jedną, bądź to drugą stroną jeziora Swarzędzkiego¹³. Bawiło nas rzekomo dawne powiedzonko tamtejsze: „Jedzie nędza od Swarzędza”¹⁴. Nędza czy nie, ale droga była piaszczysta, a wyniesienie, na którym stoi dwór, wydawało się na tamtejsze stosunki wyczynem dla koni i powozu! W Usarzewie było następne jezioro, przez które płynęła Cybina¹⁵, idąca od źródeł swych w parku Iwieńskim¹⁶, łącząca kolejno Iwno¹⁷-Usarzewo-Swarzędz¹⁸-

^{c-c} Oryginalna numeracja stron. Zapisana z większym wcięciem, lecz nie jako tekst wyśrodkowany.

^{d-d} Słowo podkreślone linią przerywaną, zapisane z większym wcięciem.

⁸ Karol Antoni Stablewski i Anna de Myło

⁹ Ceradz (dziś Ceradz Kościelny, daw. Czeradz) – wieś w powiecie poznańskim z kościołem pw. św. Stanisława Biskupa i Męczennika, z grobowcem Stablewskich, do którego wejście pośrodku świątyni zostało zamurowane pod koniec XIX w.

¹⁰ Antoninek – mały majątek nad Młyńskim Stawem, w roku 1940 włączony w granice miasta Poznań.

¹¹ Właściwie rodzina po wydzierżawieniu Ceradza mieszkała w Zakopanem (1900-1904) i dopiero stamtąd przeniosła się do Antoninka.

¹² Autor prawdopodobnie używa miary mili pruskiej równej 7532,48 metrom, zwanej też milą pocztową.

¹³ Jezioro Swarzędzkie – jezioro o powierzchni 0,94 km² na Równinie Wrzesińskiej, przepływa przez nie rzeka Cybina.

¹⁴ Jak wnioskuje Zofia i Karol Zierhofferowie, powiedzenie to wywodzi się z XVII w., kiedy w roku 1616, po zburzeniu zboru luterańskiego w Poznaniu, wielu ewangelików osiedliło się w Swarzędzu.

¹⁵ Cybina – prawy dopływ Warty; wypływa z błot pod wsią Sanniki, kierując się głównie na zachód, przebiega przez liczne jeziora, m.in.: Góra, Swarzędzkie, Uzarzewskie; liczy ok. 41-45 km długości.

¹⁶ Park krajobrazowy (pow. 16,0 ha) z kilkoma stawami i okazałymi drzewami, m.in. dębami odmiany stożkowatej. Na stawie jest wyspa, na której wznosi się kopicz zwany Górą św. Wawrzyńca, a kiedyś Napoleonką.

¹⁷ Iwno – wieś wówczas w powiecie średzkim (dziś w powiecie poznańskim) z kościołem parafialnym należącym do dekanatu kostrzyńskiego. Wieś była gniazdem rodowym Iwińskich herbu Łódzia, prawdopodobnie fundatorów kościoła, w którym mieli grób rodzinny. Wieś od XVII w. należała kolejno do Cieleckich, Ponińskich, Krzyckich, a od XIX w. do Mielżyńskich. W roku 1901 Ignacy Mielżyński założył stadninę koni pełnej krwi angielskiej.

¹⁸ Swarzędz – miasto w powiecie poznańskim, położone na wschodnim wybrzeżu Jeziora Swarzędzkiego, niedaleko wzniesienia mierzącego prawie 100 m n.p.m. Przed I wojną światową miasto zamieszkiwało ok. 55 proc. Polaków, czterdzieści proc. Niemców i pięć proc. Żydów.

Antoninek i Kobylepole, by ostatecznie wpaść do Warty¹⁹ opodal Katedry Poznańskiej²⁰.

Dwór Uszarzewski, architektonicznie bezpretensjonalny, miał śliczne nad tym swoim jeziorem położenie. Mieszkała i żyła w nim do roku 1906 pani Zenobia Żychlińska⁺, ponoć ostatnia z Lipskich z tzw. linii kardynalskiej. Była ona żoną ciotecznego brata mego dziada Stefana, Józefa Żychlińskiego⁺, syna Eleonory Stablewskiej z Zalesia. Najmłodsza jej wnuczka, Antonina, późniejsza Adolfowa⁺ Dąbska⁺, była moją rówieśniczką, z którą po II wojnie światowej dzieliliśmy wygnanie w Krakowie²¹, braćmi jej Józef i Aleksander⁺.

Józefowi zawdzięczałem w czasie pierwszej wojny światowej odsunięcie o dobry rok powołania mnie pod broń. Wyreklamował mnie – wtedy 20-letniego – do okupacyjnego Zarządu Cywilnego Królestwa Polskiego²² w charakterze asystenta rolniczego, przybranego w mundur, który można nazwać pół-cywilnym i pół-wojskowym.

Tak więc okres od grudnia 1915 do marca 1917 spędziłem w

Po otrzymaniu dokumentu lokacyjnego na prawie magdeburskim w 1638 r. miasto nosiło nazwę Grzymałów. W kolejnych latach przywrócono jednak dawną nazwę wsi Swarzędz.

¹⁹ Warta – rzeka o długości ponad 808 km, prawy dopływ Odry. Jej źródła znajdują się na Wyżynie Krakowsko-Częstochowskiej w Kromolowie (dziś w granicach Zawiercia). Ujście rzeki znajduje się w Kostrzynie nad Odrą.

²⁰ Katedra Poznańska – Poznańska Bazylika Archikatedralna, położona na wyspie zwanej Ostrów Tumski w Poznaniu, otoczonej korytem Warty i Cybiny, sięga samych początków chrześcijaństwa w Polsce, drugiej połowy X w., kiedy w roku 968 powstał pierwszy kościół katedralny pw. św. Piotra, murowany z okrzesków martwicy łąkowej i granitu. W jej wnętrzu znajdują się prawdopodobne groby pierwszych władców Polski, księcia Mieszka I i króla Bolesława Chrobrego.

²¹ Kraków (daw. łac. Cracovia) – miasto w Małopolsce lokowane na prawie magdeburskim w 1257 r. Pełniło funkcję stolicy Polski (z przerwami) w latach 1039-1795.

²² Cesarsko-Niemiecka Administracja Cywilna w Generalnym Gubernatorstwie Warszawskim – tzw. Zarząd Cywilny, w skład którego wchodziły: urzędy powiatowe, prezydium policji w Warszawie i Łodzi, Krajowa Rada Szkolna.

e- 64 -e

Grójcu²³ pod Warszawą, osuwając się z niemieckimi stosunkami służbowymi i pozasłużbowymi. Wielce mi to ułatwiło następny etap „w służbie Króla Pruskiego”, już ściśle wojskowej! Poznałem również ogólne stosunki w „Królestwie”, jak się wtedy potocznie mówiło, i przeżywałem doniosły przełom przechodzenia kraju powoli do Niepodległości. Ja sam uroczystie ogłaszałem w języku polskim, w ślad za moim szefem, na rynku Grójeckim Akt 5 listopada 1916 roku, czyli tzw. Proklamację Dwóch Cesarzy²⁴. Ona to jako pierwsza wprowadziła Niepodległość Polski na arenę polityczną, spowrotem po wielu latach jako zagadnienie międzynarodowe.

W owej okupacyjnej służbie cywilnej znalazł się w resorcie rolnictwa cały szereg ziemian Wielkopolskich, by wymienić Adolfa Bnińskiego⁺ /Łódź/, ^fDr^f Tadeusza Jackowskiego⁺ /Mława/, Dobiesława Kwileckiego⁺ /Włocławek/, Kajetana Morawskiego⁺ /^g /, Władysława Szczanieckiego⁺ /Siedlec/ i tegoż Józefa Żychlińskiego /Garwolin/. Jako tzw. rzeczoznawcy rolniczy łągodzili oni jak mogli trudności gospodarki wojennej, a także inne. Władza okupacyjna – idąc po linii pozyskania sobie Polaków – niezawodnie tak ich rolę pojmowała, choć oficjalnie nie określiła.

Przenosząc się o 20 lat później, Usarzewo i zawsze mi życzliwy kuzyn Józef łączą się dla mnie z pamiętnym poufnym zebraniem ziemiańskim, odbytym tamże w dn. 28 lutego 1938. Przybył nań kardynał August Hlond⁺, Arcybiskup Gnieźnieński i Poznański, by wysłuchać ^htrzech^h referatów na temat palącego wówczas zagadnienia agrarnego. Zebranie to odbyło się pod pozorem zjazdu ⁱimieninowe-

^{e-e} Oryginalna numeracja stron. Zapisana z większym wcięciem, lecz nie jako tekst wyśrodkowany.

^{f-f} Wielkie „D” postawione na prawdopodobnie błędnie wpisanym „c” lub małym „d”.

^g Pozostawione miejsce na szerokość ośmiu liter.

²³ Grójec – miasto na Mazowszu w powiecie grójeckim. Leży 45 km na południe od Warszawy, nad rzeką Molnicą. Prawa miejskie od 1419 r. W czasie II wojny światowej, 9 września 1939 r. do miasta wkroczyli Niemcy. Kwaterą niemieckiego starosty miasta został pałac w Kobylinie.

²⁴ Proklamacja Dwóch Cesarzy – tzw. akt 5 listopada, wydany przez władze niemieckie oraz austro-węgierskie, zawierający obietnicę powstania Królestwa Polskiego oraz utworzenia polskiej armii. Uważa się, że skutkiem tego było powołanie dwa miesiące później przez władze okupacyjne Tymczasowej Rady Stanu w Królestwie Polskim. Proklamacja odbiła się szerokim echem na forum międzynarodowym i stworzyła warunki formowania organów państwowych, przejętych później przez odrodzoną Rzeczpospolitą.

goⁱ na cześć księdza Aleksandra, brata pana domu, profesora Seminarium Duchownego w Poznaniu i prałata.

Przebieg tego zebrania opisałem oddzielnie, czyniąc o nim również wzmiankę w elaboracie moim sporządzonym w roku 1968 w związku z wdrożonym przez Poznańską Kurię Arcybiskupią postępo-

i- 65 -j

waniem kanonicznym²⁵ o beatyfikację niepospolitego teologa i apostoła, jakim był ten nasz kuzyn Aleksander Żychliński*.

Ostatnim zaś akcentem w stosunkach z Uszarzewem, to piesza wyprawa moja w marcu 1945 z Piotrem, młodocianym wówczas synem pp. Józefostwa, z Antoninka do Uszarzewa. Byłem co dopiero powrócić do splądrowanego i pustego domu, po blisko 5-letnim pobycie w obozie jenieckim²⁶, on z deportacji do Małopolski. Cała okolica była zalana przelewającymi się „ku Berlinowi” wojskami sowieckimi, my wyposażeni tylko w legitymacje osobiste o dość problematycznej wartości i w ogóle nie zdający sobie sprawy dostatecznie, jak łatwo mogliśmy ulec aresztowaniu i wywiezieniu. Byłaby na to wystarczyła najdrobniejsza nieżyczliwa denuncjacja, złożona byle jakiej ustanowionej tym bardziej nieustanowionej „władzy”. Gdy dotarliśmy do Uszarzewa, zatrzymawszy się po drodze w Swarzędzu u rzeźnika Maciejewskiego, który nasze domy przed wojną w mięso zaopatrywał, stwierdziliśmy, że w dworze urzęduje jakiś niedostępny „Komandir”.

Nie było mowy o zbadaniu czy ścisłą była informacja, jakoby tam było ocalałe ^kzarówno^k umeblowanie miejscowe, jak i nasze, bardzo piękne, rzekomo tamże przez Niemców z Antoninka przerzucone. Ostatecznie kolejna działalność obu, okupanta i oswobodziciela,

---

* Elaborat wręczony w grudniu 1968 r. promotorowi sprawy, Ks. Prałatowi Lechowi Górskiemu przy Kurii Arcybiskupiej w Poznaniu.

^{h-h} Wyraz nadpisany – również na maszynie.

ⁱ⁻ⁱ Wyraz poprawiony. Wcześniej błędnie wpisano „umieninowego”.

^{j-j} Oryginalna numeracja stron. Zapisana z większym wcięciem, lecz nie jako tekst wyśrodkowany.

^{k-k} Wyraz poprawiony. Wcześniej zapewne błędnie wpisano „carówna”.

²⁵ Uroczysta sesja procesu informacyjnego do beatyfikacji i kanonizacji odbyła się 31 grudnia 1968 r.

²⁶ Od końca kampanii wrześniowej Stablewski przebywał w Oflag II C Woldenberg (dziś miasto w województwie lubuskim – Dobiegniew), niemieckim obozie jenieckim, przeznaczonym dla oficerów Wojska Polskiego i ich ordynansów.

w rezultacie ogołociła z mebli zarówno Żychlińskich, jak i nas. Przenocowaliśmy z Piotrem u wóldarza Kosmowskiego, przeżywając niemały strach, gdy o północy zaczęły się do drzwi dobijać sołdacy²⁷ w poszukiwaniu dziewczyn; dzielny wóldarz umiał ich jakoś odstraszyć oczekiwanym przyjściem fikcyjnego kapitana! Takie było pożegnanie „młodego dziedzica” z rodzinnym gniazdem; obrzydzony doń, znalazł się niebawem poprzez „zieloną granicę” na „Zachodzie

!- 66 -!

a śnać drogą skojarzenia wrażeń, również obrzydzony do mnie, nigdy już jako do towarzysza tej ekspedycji nie odezwał się...

Ojciec jego, wybitny rolnik i administrator, wywłaszczony w r.1945 z ojcowizny, zabrał się do pracy w dykasterii rolniczej województwa Olsztyńskiego. Wytrwał w niej przekroczywszy osiemdziesiątkę, by w trumnie w r. 1969 powrócić do Usarzewa, ilustrując w naszej rzeczywistości słowa historyka Fustel'a de Coulanges odnoszące się do powojennych losów optymatów²⁸ greckich, iż we własnej ojczyźnie pozostały im na własność tylko... grobowce!

m . . . . m

Na zakończenie jeszcze wspomnę o sąsiedztwach Usarzewa, które częściowo możnaby nazwać i naszymi. Najbliższe to Wierzenica²⁹, siedziba³⁰ dwóch kolejnych Augustów Cieszkowskich⁺. Nie będzie przesadą powiedzieć, że każde widzenie się z „panem Gugą” – mój Ojciec był z nim od czasów szkolnych po imieniu – przynosiło ze

¹ Oryginalna numeracja stron. Zapisana z większym wcięciem, lecz nie jako tekst wyśrodkowany.

^{m-m} Symbole odwzorowane z oryginału. Wcięcie większe niż standardowe, jednak tekst nie jest wyśrodkowany.

²⁷ Söldat - pogardliwie żołnierz, zwłaszcza rosyjski. Słowo pochodzi od rosyjskiego *солдат*.

²⁸ Optymaci (łac. *optimates*) - konserwatywne ugrupowanie polityczne w starożytnym Rzymie, powstałe w drugiej połowie II w. p.n.e. Przeciwdziałało się próbom demokratyzacji ustroju, zwalczając popularów. Optymaci postulowali, aby zaprzestać dalszych podbojów i strzec niepodległości państwa oraz zdobytych już granic.

²⁹ Wierzenica - osadzona na prawie średzkim wieś z kościołem parafialnym we wschodniej części powiatu poznańskiego; ok. sześciu km od Swarzędza, położona nad rzeką Główną.

³⁰ Dwór w Wierzenicy został wybudowany 1842 r. po zakupie wsi przez Augusta Cieszkowskiego, który nazywał ją swoim Tusculum. Dwór jest parterowym budynkiem położonym równolegle do doliny rzeki Główniej. Pośrodku obu fasad znajdują się piętrowe ryzality z trójkątnymi przyczółkami, dach dwuspadowy z naczółkami.

sobą jakby powiew najwyższych rejonów kultury narodowej i europejskiej.³¹ Byliśmy w Antoninku na pół drogi między Wierzenicą a Rogalinem, dokąd pan August końmi jeździł /nigdy samochodu sobie nie sprawił/ i rodzice moi prosili, by się według możliwości u nas zatrzymywał, co sprzyjało częstszemu widywaniu się.

Dalszymi sąsiedztwami, nazwijmy je „samochodowymi” zarówno Usarzewa co naszymi, to Wronczyn i Iwno. Zasługiwałyby na osobną moją charakterystykę: pan Tadeusz Jackowski⁺ /+1925/ czołowy przywódca ziemiaństwa, przed I wojną światową Prezes Centralnego Towarzystwa Gospodarczego³², oraz Ignacy Mielżyński⁺ /+1938/, pańska postać, której okoliczności Powstania Wielkopolskiego³³ r.1918 oraz wojny 1920 r.³⁴ dały możliwość wykazania walorów starej rasy – odwagi i ofiarności, Poświęciłem mu nekrolog w „Dzienniku Poznańskim” wplatając doń urywek z ballady Münchhausena, przez Ankę z myślą o nim tłumaczonej.

n. . . . .n

ⁿ⁻ⁿ Symbole odwzorowane z oryginału. Wcięcie większe niż standardowe, jednak tekst nie jest wyśrodkowany.

³¹ Wystarczy wspomnieć, że we dworze Augusta Cieszkowskiego mieściła się biblioteka, licząca ok. czterdzieści tys. woluminów. Hrabia zgromadził również cenne zabytki malarstwa i rzeźby (np. dzieła El Greco). W Wierzenicy gościli m.in.: Zygmunt Krasiński, Karol Libelt, Hipolit Cegielski, Karol Marcinkowski.

³² Centralne Towarzystwo Gospodarcze dla Wielkiego Księstwa Poznańskiego – społeczno-ekonomiczna organizacja polskich ziemian w Wielkim Księstwie Poznańskim, założona na zjeździe w lutym 1861 r. Jego celem było propagowanie nowoczesnych metod rolniczych w uprawie ziemi i hodowli oraz publikowanie wyników pracy w prasie i czasopismach.

³³ Powstanie wielkopolskie – zwycięski zryw niepodległościowy mieszkańców prowincji poznańskiej przeciwko Rzeszy Niemieckiej. Wybuchło 27 grudnia 1918 r. w Poznaniu. Zakończyło się 16 lutego 1919 r. rozejmem w Trewirze. Dowódcami powstania byli Stanisław Taczak oraz Józef Dowbor-Muśnicki. Wspomniany Ignacy Mielżyński był dowódcą odcinka labiszyńskiego frontu północnego. Kierował m.in. akcją ataku na Rynarzewo.

³⁴ W czasie wojny polsko-bolszewickiej rtm. Ignacy Mielżyński stał na czele pułku w bitwie pod Brodnicą i wraz z płk. Witoldem Aleksandrowiczem dowodził oddziałami polskimi. Miało to miejsce 18 sierpnia 1920 r., kiedy wskutek polskiej kontrofensywy wojska bolszewickie z 12. Dywizji Strzelców pod dowództwem komendanta Rewy, wsparte przez oficerów niemieckich, zostały wyparte po trzydniowej okupacji miasta.

Słownik postaci

BNIŃSKI Adolf Rafał Jan (1884-1942), syn Karola i Emilii z Potworowskich. Właściciel majątku Gułtowy, starosta w Środzie (1919-1920), prezes Wielkopolskiej Izby Rolniczej (1920-1922), wojewoda poznański (1923-1928), przewodniczący m.in. Zarządu Głównego Towarzystwa Czytelni Ludowych, Rady Teatru Polskiego w Poznaniu, Rady Naczelnej Organizacji Ziemiańskich, ogólnopolskiej Akcji Katolickiej. W pierwszych latach okupacji Główny Delegat Rządu RP na ziemie polskie wcielone do Rzeszy. Działal w konspiracji pod pseudonimem Białoń. Zatrzymany w 1941 r. i osadzony w Forcie VII. Rozstrzelany 7 lipca 1942 r. w lesie pod Stężewem. Odznaczony Krzyżem Wielkim Orderu Orła Białego (pośmiertnie), Krzyżem Komandorskim OOP i francuską Legią Honorową.

CIESZKOWSKI August Adolf Józef hr. (1861-1932), agronom, filozof i filantrop. Urodzony w Berlinie syn Augusta. Od śmierci ojca w 1894 r. zajmował się jego spuścizną duchową. Wydawca i tłumacz jego dzieł. Współfinansował wydanie Ojców Kościoła przez Akademię Umiejętności,łożył na poszukiwanie poloników w archiwach włoskich. Ofiarował nowo utworzonemu Uniwersytetowi Poznańskiemu folwark Żabikowo. Prezes Oddziału Poznańskiego Towarzystwa Popierania Polskiej Nauki Rolnictwa i Leśnictwa. Zmarł w Wierzenicy, pochowany tamże.

CIESZKOWSKI August hr. (1814-1894), filozof, ekonomista i polityk. Urodzony w Suchej na Podlasiu, syn Pawła i Zofii z Kickich. Stopień doktorski uzyskał w Heidelbergu w 1838 r. na podstawie rozprawy *De philosophiae Ionicae ingenio, vi, loco*. Właściciel Wierzenicy pod Poznaniem. Współzałożyciel Towarzystwa Filozoficznego w Berlinie oraz Ligi Polskiej. W latach 1860-1866 przewodniczący Koła Polskiego, od roku 1857 do 1894 (z przerwami) prezes PTPN. Zmarł w Poznaniu, pochowany w kościele parafialnym w Wierzenicy.

DĄBBSKI Adolf Cyryl Antoni h. Godziemba (1885-1961), syn Tomasza Sylwestra i Marii Izabeli bar. Lipowskiej. Ok. roku 1920 poślubił Antoninę Żychlińską h. Szeliga, z którą miał dwie córki, Amelię i Aleksandrę. Zmarł 16 września 1961 r.

HLOND August (1881-1948), prymas. Urodził się w Brzękowicach koło Mysłowic, syn Jana i Marii z Imielów. W 1899 r. ukończył ze stopniem doktorskim studia filozoficzne na Uniwersytecie Gregoriańskim w Rzymie. Od 1919 r. inspektor niemiecko-austriacko-węgierskiej prowincji salezjańskiej. Od 1926 r. biskup katowicki. W tym samym roku został arcybiskupem gnieźnieńsko-poznańskim, a w 1927 kardynałem. Organizator centrali Akcji Katolickiej w Poznaniu. Po II wojnie światowej zajął się głównie odbudową

kościółów w Warszawie. Zmarł w 1948 r., pochowany został pod katedrą św. Jana w Warszawie. Był odznaczony Orderem Orła Białego, jugosłowiańskim Orderem Orła Białego oraz argentyńskim Krzyżem Południa.

JACKOWSKI Tadeusz Kryspin (1859-1924), działacz rolniczy, konserwatysta. Urodzony w Pomarzanowicach syn Maksymiliana i Marii z Lichtnekerów. Doktor prawa (stopień uzyskany w Getyndze). W latach 1883-1885 redaktor pisma ultramontańskiego „Wielkopolanin”. W latach 1906-1914 prezes Centralnego Towarzystwa Gospodarczego. Jako szambelan papieski próbował od 1908 r. wywalczyć interwencję papieską przeciw uciskowi narodowemu w zaborze pruskim. W czasie I wojny światowej pracował w Urzędzie Likwidacyjnym i był dyrektorem departamentu rolnictwa. Zmarł w Poznaniu.

KWILECKI Dobiesław (1888-1942), syn Hektora i Jadwigi Załuskiej. Ostatni właściciel Kwilcza, potrójny ordynat: na Kwilczu, Kobylnikach i Wróblewie. Współzałożyciel Banku Ludowego w Kwilczu. W 1918 r. poślubił Zofię, córkę Izabelli z Tyszkiewiczów i Józefa Załuskich z Iwonicza. Członek Łowca Wielkopolskiego – Towarzystwa Racjonalnego Myślistwa. Wybuch II wojny światowej zmusił go do opuszczenia kraju. Był w Uhercach u Niezabitowskich i we Lwowie. Zmarł 5 stycznia 1942 r. w Czymkencie w południowym Kazachstanie.

LIPSKA Zenobia h. Grabie (1831-1907), urodzona w Uzarszewie córka Józefa Otto i Antoniny Kraszkowskiej h. Nowina. W 1855 r. wyszła za mąż za Józefa Żychlińskiego, z którym miała trzech synów: Bolesława, Gustawa i Józefa Izydora, a także córkę Antoninę Marię. Zmarła 7 kwietnia 1907 r. w Uzarszewie, w wieku 75 lat, jako wdowa. Tam też pochowana.

MIELŻYŃSKI Ignacy Maciej Karol (1871-1938), dowódca w powstaniu wielkopolskim, urodzony w Chobienicach syn Karola i Emilii z Bnińskich, członek Rady Nadzorczej Bazaru (1905-1914) i później do śmierci członek dyrekcji. W czasie I wojny światowej walczył w armii niemieckiej na froncie wschodnim i zachodnim, awansując do stopnia rotmistrza. Zaciągnął się jako szeregowiec do oddziałów powstania wielkopolskiego, gdzie został dowódcą odcinka łabiszyńskiego. Wziął udział w akcji narodowowyzwoleńczej na Górnym Śląsku, był członkiem Komisji Granicznej. W 1920 r. uformował wielkopolski pułk jazdy, na czele którego walczył pod Brodnicą i na froncie białoruskim. Awansował do stopnia podpułkownika. Odznaczony Krzyżem Virtuti Militari, Krzyżem Niepodległości oraz trzykrotnie Krzyżem Walecznych. Zmarł w Iwnie, gdzie został pochowany.

MORAWSKI (Dzierżykraj-Morawski) Kajetan (1892-1973), dyplomata, działacz organizacji rolniczych, wiceminister skarbu, urodzony w Jurkowie syn

Stanisława i Teresy z Morawskich. Po śmierci ojca w 1914 r. został właścicielem Jurkowa i objął zarząd majątku. W 1917 r. powołany do administracji cywilnej generał-gubernatorstwa warszawskiego, do 1918 r. powiatowy rzeczoznawca rolniczy w Rypinie. 1 września 1918 r. rozpoczął pracę w Departamencie Stanu rządu Rady Regencyjnej, przekształconym później w Ministerstwo Spraw Zagranicznych. Referent spraw niemieckich (później zachodnich) w Departamencie Politycznym. Od 1925 r. rezydent w Delegacji RP przy Lidze Narodów, w gabinecie Wincentego Witosa kierownik MSZ. Przeniesiony w stan nieczynny przez ministra Józefa Becka, stanął w 1934 r. na czele Wielkopolskiej Izby Rolniczej, od 1937 r. był prezesem Związku Izb i Organizacji Rolniczych RP. W czasie II wojny światowej wyjechał przez Rumunię do Francji, gdzie pełnił funkcję kierownika Oddziału Politycznego Biura Badań Celów Wojny przy Rządzie Polskim. W roku 1941 był posłem RP przy rządzie czechosłowackim, a następnie sekretarzem generalnym MSZ do roku 1943. Odznaczony m.in. Orderem Polonia Restituta i francuską Legią Honorową. Zmarł w Domu Starców w Lailly-en-Val. Tam też pochowany.

SCZANIECKI Józef Maria Antoni Leon Władysław (1869-1942). Urodzony w Łaszczynie syn Michała Leona i Bogusławy z Kruszyńskich. W 1894 r. mianowany podporucznikiem artylerii w armii pruskiej. Po powrocie ze studiów w Berlinie przejął od ojca majątek, obejmujący Łaszczyn, Izbice i Stanisławowo. W Łaszczynie zorganizował kółko rolnicze, należał do tajnych kółek samokształceniowych. Wywłaszczonym po 1908 r. ziemianom służył pomocą jako przewodniczący stowarzyszenia „Obrona Narodowa”. W czasie I wojny światowej zmobilizowany do wojska niemieckiego, awansował do stopnia kapitana w pułku artylerii. Po zakończeniu wojny wrócił do Łaszczyna i rozpoczął współpracę z Polską Organizacją Wojskową zaboru pruskiego, przygotowującą powstanie. Brał udział w powstaniu wielkopolskim. W 1920 r. mianowany pułkownikiem Wojska Polskiego. W 1939 r. na początku okupacji niemieckiej uwięziony wraz z żoną w Rawiczu. Po zwolnieniu i wyrzuceniu z majątku przewieziony do Warszawy. tam zmarł w 1942 r. Pochowany na cmentarzu wojskowym na Powązkach w Alei Zasłużonych. Był odznaczony m.in. Krzyżem Virtuti Militari 5 klasy, Orderem Polonia Restituta 4 klasy oraz dwukrotnie Krzyżem Walecznych.

STABLEWSKI Karol (1796-1843), ziemianin, działacz społeczny, poseł do Sejmu prowincjonalnego w Poznaniu. Urodzony prawdopodobnie w Trzeku (powiat średzki) był jednym z siedmiu synów Kajetana (1757-1838), sędziego pokoju w czasach Księstwa Warszawskiego. Należał do Towarzystwa Patriotycznego w Poznaniu, wspierał finansowo powstanie listopadowe, do którego sam nie przystąpił z powodu choroby. Inicjator i współtwórca Kasyna Gostyńskiego. Zmarł w Michorzewie (powiat bukowski).

ŻYCHLIŃSKA Antonina Maria Zenobia h. Szeliga (1894-1964), córka Józefa Izydora i Amelii Marii Augustyny Graeve. Około 1920 r. poślubiła Adolfa Dąbskiego h. Godziemba, z którym miała dwie córki, Amelię i Aleksandrę. Zmarła 30 grudnia 1964 r.

ŻYCHLIŃSKI Aleksander (1889-1945), ksiądz katolicki, urodzony w Modliszewku syn Józefa i Amelii Graeve. Święcenia kapłańskie przyjął w 1913 r. i został wysłany przez władze duchowne na studia do Rzymu. Po wybuchu I wojny światowej, jako posiadający obywatelstwo pruskie, został wydalony z Włoch. Uzyskał stopień doktora na Uniwersytecie we Wrocławiu, habilitację natomiast we Lwowie. Profesor dogmatyki w seminarium duchownym w Poznaniu, rektor seminarium w Gnieźnie, dyrektor Instytutu Wyższej Kultury Religijnej. Zmarł 20 grudnia 1945 r. w Gnieźnie, pochowany w Krypcie Zasłużonych Wielkopolan w kościele św. Wojciecha w Poznaniu.

ŻYCHLIŃSKI Józef (1872-1941), urodzony w Gorazdowie syn Stanisława i Anny Wantoch-Rekowskiej. Właściciel Gorazdowa, majątku odziedziczonego po ojcu. W 1904 r. we Wrześni ożenił się z Zofią Thiel, z którą miał dwie córki, zmarłą po urodzeniu Annę oraz Annę Marię. Od 1921 r. prezes Ziemstwa Kredytowego w Poznaniu, prezes Banku Cukrownictwa w Poznaniu, członek Rady Banku Polskiego (1924-1939). W roku 1929, na sporządzonej przez Wojciecha Roszkowskiego liście najbogatszych ziemian województwa poznańskiego, zajmował pierwsze miejsce z wynikiem ponad 293 mln zł. W rankingu ogólnopolskim również zajmował pierwsze miejsce. Zmarł 6 września 1941 r. w Warszawie, pochowany wraz z żoną i córką na cmentarzu w Sokolnikach.

ŻYCHLIŃSKI Józef Jan Kajetan h. Szeliga (1824-1899), urodzony w Grzymisławiu syn Teodora i Eleonory Stablewskiej h. Oksza. W 1855 r. poślubił Zenobię Lipską h. Grabie, z którą miał trzech synów: Bolesława, Gustawa i Józefa Izydora, a także córkę Antoninę Marię. Zmarł 25 maja 1899 r. w Uzarszewie, tam też pochowany.

Bibliografia

- Durczykiewicz L., *Dwory polskie w Wielkim Księstwie Poznańskim*, Poznań 1912.
Jakubowicz J., *Sagi rodów polskich*, Lublin 2000.
Krasowski K., *Biskupi katolicy II Rzeczypospolitej. Słownik biograficzny*, Poznań 1996.
Kwilecki A., *Kwilcz i inne majątki Kwileckich na przestrzeni wieków*, Poznań 1996.
Kwilecki A., *Ziemiaństwo wielkopolskie*, Warszawa 1998.
Leitgeber S., *Morawscy herbu Nałęcz I. 600 lat dziejów rodziny*, Poznań 1997.
Libicki M., Libicki P., *Dwory i pałace wiejskie w Wielkopolsce*, Poznań 2003.
Paluszkiewicz M., Szews J., *Słownik biograficzny członków tajnych towarzystw gimnazjalnych w Wielkim Księstwie Poznańskim 1850-1918*, Poznań 2000.

Poczet członków Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk 1857-2007, pod red. A. Pihan-Kijasowej, Poznań 2008.

Pruszek T.A., *Ziemiańskie święta i zabawy*, Warszawa 2012.

Skuratowicz J., *Dwory i pałace w Wielkim Księstwie Poznańskim*, Międzychód 1992.

Ziemiaństwo wielkopolskie. Między wsią a miastem, pod red. A. Kwileckiego, Poznań 2001.

Ziemiaństwo wielkopolskie. W kręgu arystokracji, pod red. A. Kwileckiego, Poznań 2004.

Zierhoffer K., Zierhoffer Z., *Nazwy miast Wielkopolski*, Poznań 1987.

Czasopismo

Węclawski M. ks., *Ksiądz Aleksander Żychliński*, „Przewodnik Katolicki” 2004, nr 45, s. 28.

Strony internetowe

<http://www.kwilcz.pl/gmina-kwilcz/pl/right/historia-i-ludzie.html>, (dostęp 27 kwietnia 2014).

<http://adonai.pl/swieci/?id=273>, (dostęp 22 czerwca 2015).

<http://budujemydwor.pl/paac-w-uzarzewie-muzeum-przyrodniczo-owieckie/#more-940>, (dostęp 4 października 2015).

<http://powstancy-wielkopolscy.pl/>, (dostęp 13 stycznia 2016).

Marcin Smolnicki

Uzarzewo we wspomnieniach Stefana Stablewskiego

Streszczenie

Wspomnienia osobiste osnute na tle 25 siedzib ziemiańskich w Wielkopolsce to spisany w 1969 roku pamiętnik Stefana Stablewskiego – rotmistrza dyplomowanego Wojska Polskiego. Publikowany fragment dotyczy Uzarzewa, wsi położonej kilka kilometrów od Swarzędza, która w czasach współczesnych autorowi stanowiła majątek rodziny Żychlińskich. Kontakty Stablewskiego z Uzarzewem rozpoczęły się w 1904 roku, natomiast ostatnie przywołane w tekście wspomnienia pochodzą z roku 1945. Krótką informację architektoniczną na temat eklektycznego pałacu w Uzarzewie sporządził autorowi Piotr Chłapowski. Stablewski przekazał ją w pamiętniku i wzbogacił swoimi wrażeniami m.in. na temat położenia budynku oraz przedstawił jego mieszkańców, przywołując chociażby postać Zenobii Żychlińskiej. Stablewski przytoczył liczne anegdoty z życia w okolicy, jak również opisał swoje przeżycia z czasów I i II wojny światowej.

Słowa kluczowe: pamiętnik, Stablewski Stefan, Uzarzewo, Wielkopolska, XX w., ziemianie, Żychlińscy

Uzorzewo in the memoirs of Stefan Stablewski

Abstract

The memoir of Stefan Stablewski (written in 1969), a Polish Cavalry Captain, include recollections on twenty-five rural estates in Greater Poland. The part discussed in the article concerns Uzorzewo, a village located several kilometers from Swarzędz, which was part of the Żychliński family estate in Stablewski's times. Stablewski's relationship with Uzorzewo started in 1904, and the last recollections included in the memoir are from 1945. Piotr Chłapowski prepared a short note on the architecture of the eclectic palace in Uzorzewo. Stablewski included this in his memoir, and complemented it with his own reflections, e.g. on the location of the building and on its residents, such as Zenobia Żychlińska. Stablewski recalled various anecdotes from the local life and described his own experiences from the period of the First and Second World Wars.

Keywords: memoir, Stablewski Stefan, Uzorzewo, Greater Poland, 20th century, land owners, Żychlińscy